

ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ОВС У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ МВС УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ АНТРОПОЛОГІЧНОЇ ПАРАДИГМИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Стаття присвячена формуванню особистості працівників ОВС у вищих навчальних закладах МВС України у контексті антропологічної парадигми. Сутність антропологічної парадигми у вищих навчальних закладах МВС України полягає у світоглядній, гносеологічній, теоретичній і практичній орієнтації на особистості майбутніх працівників ОВС, як головної мети та цінності.

Ключові слова: особистість, працівники органів внутрішніх справ, антропологічна парадигма, вищі навчальні заклади, Міністерство внутрішніх справ

Постановка проблеми. Реформування органів внутрішніх справ (далі – ОВС) та системи вищої освіти в Україні, спрямовані на трансформуванні до європейського геополітичного та культурного простору, ставить завдання перед вищими навчальними закладами (далі – ВНЗ) МВС України спрямовувати навчально-виховний процес на формування високого професіоналізму і компетентності; креативного мислення; активної, творчої, ініціативної особистості працівників ОВС; конкурентоспроможного фахівця, здатного працювати в нових умовах ринку надання правових сервісних послуг населенню; ділових якостей, що характеризуються високим рівнем фахової, професійної підготовки; високими морально-етичними якостями. Відповідно, виникає нагальна необхідність в підготовці фахівців ОВС із вищою освітою, які спроможні до професійного саморозвитку та самовдосконалення.

Формування особистості майбутніх працівників ОВС здійснюється у ВНЗ МВС України, де вони озброюються методами наукового теоретичного мислення та пізнання, вміннями орієнтуватися в динамічному полі інформації, набувають навичок самоосвіти. Протягом навчання у ВНЗ курсант набуває відповідну систему гуманістичних, культурних, професійних та інших цінностей, які є результатом життєвого досвіду розвитку людства. Отже, формування особистості працівників ОВС у ВНЗ МВС України здійснюється на основі знань в області антропології – науки про людину, як біологічну та соціальну істоту.

Проблеми формування особистості, яка навчається у вищому навчальному закладі, були присвячені роботи О. А. Абдуліна, А. М. Алексюка, Б. Г. Ананьєва, Л. М. Балабанової, В. І. Барко, І. Д. Беха, О. О. Бодальова, С. М. Гусарова, О. В. Киричука, Н. В. Кузьміна, В. Т. Лісовського, С. Д. Максименка, Л. І. Мороз, В. І. Носкова, П. І. Підкасистого, В. О. Сластьоніна, В. О. Тюріною, О. І. Федоренко та ін.

Метою статті є аналіз наукових теоретичних основ застосування антропологічної парадигми у формуванні особистості курсантів у ВНЗ МВС України.

Виклад основного змісту. Проблема реформування вищої освіти в Україні поставила низку завдань перед практичною психологією. Серед них:

- розробка наукової, психолого-методичної ба-

зи для контролю за процесом, повноцінністю змісту та умовами психічного розвитку студентів, їхнім особистісним зростанням і професійним становленням (зокрема в умовах кредитно-модульної системи навчання);

- психологічна експертиза змісту робочих програм із вивчення навчальних дисциплін, які повинні вмійшувати всю технологію опанування знаннями;

- обґрунтування оптимальних форм навчально-професійної діяльності та спілкування студентів, які сприяють засвоєнню ними всього розмаїття професійних функцій і важливих соціальних ролей;

- розробка особистісно-орієнтованих технологій навчання студентів, психологічне обґрунтування інноваційних дидактичних проектів і педагогічних експериментів у вищій школі;

- пошук ефективних шляхів (методів і засобів) забезпечення фундаментальної психологічної підготовки студентів, підвищення рівня їхньої загальної культури та психологічної компетенції як передумови демократизації, гуманітаризації та гуманізації освіти;

- надання психологічної допомоги та підтримки всім учасникам педагогічного процесу, особливо в періоди особистісних криз і професійного самоствердження.

Вирішення вищевказаних завдань сприятиме:

- формуванню позитивного ставлення курсантів ВНЗ МВС України до майбутньої професії, схильності до неї, прагненню набутти якісні знання та застосувати їх у вирішенні завдань професійної діяльності;

- підвищенню рівня знань, умінь, навичок та формуванню вмінь самостійно працювати із науковою інформацією;

- прагненню курсантів до поглибленого вивчення змісту навчальних дисциплін та до самоосвіти;

- формуванню навичок саморозвитку у професійному вдосконаленні.

Під час навчання курсантів самостійному аналізу, мисленню, формування у них творчої самостійності та ініціативи як передумови готовності до професійної діяльності необхідно перенести центр уваги навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах на особистість тих, хто навчається. Відповідно, постає завдання щодо пошуку науково-обґрунтованих шляхів

формування особистостей студентів та курсантів ВНЗ МВС України.

За визначенням «парадигма» – це теорія (або модель постановки проблеми), прийнята за зразок вирішення дослідницьких завдань певним науковим товариством. Принцип загальноприйнятої парадигми – методологічна основа єдності певного наукового співтовариства (школи, напрям), що значно полегшує їхню професійну комунікацію [2, с. 248].

Сутність антропологічної парадигми у освітянській діяльності розуміється як світоглядна, гносеологічна, теоретична і практична орієнтація її на людину як свою головну мету і цінність. В контексті антропологічної парадигми людина – це індивід, який являє собою не тільки особистість, але ще й маючий відповідні тілесну, анатомічну будову, фізіологію, соціальні ролі і статус, що є носієм і трансформатором культури.

Термін «антропологія» вперше запропонував грецький філософ Аристотель (322–384 до н. е.). Він назвав «антропологами» людей, які вивчають духовну природу людини [1, с. 35]. У період середньовіччя поняття «антропологія» вже пов'язуються не тільки з розвитком духовної сфери людини, а й з фізичною.

У 1728 р. Е. Чемберс визначив антропологію як «вивчення тіла, душі і законів, які керують їх з'єднанням». Базуючись на цій ідеї Д. Дідро і Даламбер підготували широко відому французьку «Енциклопедію, або Систематичний словник наук, мистецтв і ремесел...» (1751–1780). У виданні антропологія визначена як «трактат про людину», як уся сукупність різних наук про людину [6, с. 28].

Отже, антропологія починає розумітися, як універсальна наука про матеріальну і духовну культуру людини та історію її біологічного формування. Виникаючи, багаточисельні галузі антропології (філософська, культурна, психологічна та ін.) збагачені науковими досягненнями водночас дають змогу глибше усвідомити і зрозуміти фізичну й соціальну історію походження людини, основні чинники її розвитку.

В загальному сенсі антропологія визначається, як наука про походження та еволюцію людини (антропогенез), виникнення і поширення людських рас та про варіації психічної і фізичної побудови людини. На цей час антропологія має невизначено широкий зміст, що допускає різноманітні її трактування. Але, на нашу думку, усі науки про людину можна об'єднати в рамках однієї науки – інтегративної антропології, що об'єднує всі гуманітарні та природознавчі науки, предметом дослідження, яких є людина.

Отже, існують різні авторські підходи до визначення її складових частин.

І. П. Аносов пропонує розглядати антропологію, як науку «про походження та еволюцію людини» [1, с. 15]. В. П. Алексеев визначає антропологію, як науку про мінливість біологічних властивостей людського організму в просторі і у часі. З точки зору В. В. Гінзбурга: антропологія – наука про природну історію людства аж до сучасності. Я. Я. Рогінський, М. Г. Левін розглядають

антропологію як галузь природознавства, що видає походження й організацію людини і її рас.

Формування особистості працівників ОВС у ВНЗ МВС України здійснюється на основі «суб'єкт-суб'єктної» взаємодії науково-педагогічних працівників та курсантів. Тому, антропологічний підхід повинен бути підґрунтям всього навчально-виховного процесу у вищому навчальному закладі МВС України.

Особливого значення в ракурсі нашого дослідження набуває розвиток педагогічної антропології, яка набула свій розвиток у наукових працях К. Д. Ушинського. Суть наукової концепції вченого полягала в наступному. «Якщо педагогіка хоче виховувати людину в усіх відношеннях, – вказував К. Д. Ушинський, – то вона повинна раніше дізнатися його теж в усіх відношеннях». Для цього педагогіка повинна спиратися на ті науки, «в яких вивчається тілесна або душевна природа людини» і «з яких вона почерпає знання засобів, необхідних їй для досягнення її цілей» [3, с. 187].

К. Д. Ушинський вказував, що до широкого кола антропологічних наук належать: анатомія, фізіологія і патологія людини, психологія, логіка, філософія, географія, що вивчає землю як житло людини і людини як мешканця земної кулі, статистика, політична економія і історія в широкому сенсі, куди ми відносимо історію релігії, цивілізації, філософських систем, літератур, мистецтв і власне виховання в тісному сенсі цього слова. У всіх цих науках висловлюються, зв'язуються і групуються факти і ті співвідношення фактів, в яких виявляються властивості предмету виховання, тобто людини.

На антропологічних засадах педагогічних досліджень наголошується у наукових працях П. Ф. Лесгафта. На думку автора «Особливо охоче займаються в педагогіці зовнішньою стороною, методикою, і навіть існують педагоги, які вважають, що в методиці вся суть виховної і шкільної справи. Єдиною опорою педагогіки може бути антропологія як наука. Без вивчення і розуміння загальних істин, лежачих в основі побудови та спрямувань молодого організму, немислиме виховання; а всяка істина, здобута при цьому вивченні, неодмінно з'явиться найдорогоціннішим внеском в педагогіку і сприятиме зменшенню свавілля і більшої недоторканності особистості дитини. Необхідно, щоб з малоліття чоловік привчався до визнання особи і до пошани її недоторканності; все ясніше він розуміє значення особистості тільки в тому випадку, якщо він сам від близьких людей не піддавався особистим образам або свавіллю, а привчався міркуванням віддавати собі звіт у всіх своїх діях, що відносяться до особистості інших» [4, с. 370].

П. Ф. Лесгафт не використовує терміну «педагогічна антропологія». Він говорить про необхідність застосування антропології і антропологічних наук в справі виховання, про антропологію як досвідну базу науки про виховання, основу педагогіки. Проте погляди його співвідносяться з поглядами К. Д. Ушинського і складають основу гуманної педагогіки.

На необхідності впровадження антропологічного пі-

дходу в науці наголошує Н. Г. Чернишевський. Автор зазначає, що у всіх областях людської діяльності тільки ті напрями досягають блискучого розвитку, які знаходяться в живому зв'язку з потребами суспільства. Ті, що не мають коріння в ґрунті життя, залишаються мляві і блідні, не тільки не набувають історичного значення, але і самі по собі, без відношення до дії на суспільство, бувають нікчемні. Навіть окремі науки набувають або втрачають свою відносну важливість у міру того, в якому ступені служать вони пануючим потребам століття.

Отже, головне питання педагогічної антропології – це питання про суть людини, шляхи, засоби і сферу її становлення. Однією з таких найважливіших сфер є освіта – загальна форма людського способу життя. Як і будь-яка інша сфера суспільного життя (економіка, політика, право, медицина, мистецтво та ін.), освіта припускає наукове обґрунтування, тобто рефлексію умов, особливостей, устрою, закономірностей і тенденцій функціонування і зміни основних компонентів освітньої сфери.

Видається за доцільне систематизувати та узагальнити основні ідеї і досягнення педагогічної антропології:

1. Розуміння освіти як невід'ємної ознаки людського буття, як спрямованого процесу становлення та саморозвитку людини. Примітно, що виховання в педагогічній антропології розуміється не як функція суспільства, держави, а як атрибут людського буття.

2. Виведення цілей і засобів освіти з сутності людини, цілісний образ якого розкривається у філософській антропології.

3. Застосування антропологічного принципу в усіх науках про людину.

4. Значне розширення кола традиційних понять педагогіки, включення в категоріальний апарат педагогічної антропології нових понять, що відображають людську сутність і сферу особистісних відносин. Серед них: «життя», «свобода», «сенс», «совість», «гідність», «творчість», «духовне планування», «віра», «надія», «подія», «зустріч», «криза», «пробудження», «физик», «трагедія», «антропологічний простір», «антропологічний час», «самовдосконалення».

5. Опис конкретних умов і механізмів виховання та розвитку особистості з антропологічних позицій.

6. Відкриття діалогічної природи процесу виховання.

На думку В. І. Слободчікова, С. І. Ісаєва головне місце в новій системі антропологічно-орієнтованих наук про освіту повинне належати психології. Вони зазначають, що «Значення психології полягає в тому, що вона дає педагогові знання про діяльність, свідомість, особистість людини, про закономірності, стадії, феноменологію його розвитку, про зустріч поколінь в освітньому процесі, про специфіку педагогічного керівництва розвитком дітей, підлітків, молоді» [7, с. 34].

Характерним для розвитку психологічної антропології є еволюціоністський підхід, який звертає нашу увагу на ряд ключових проблем: структура культури – це структура конфлікту, культурна інформація, що зовні представляється адаптивною, фактично може носити дезадаптивний характер, те, що адаптивний для культури як цілого, може

бути дезадаптивним для включеного в неї індивіда. Певний інтерес представляє також еволюціоністське трактування трансмісії культури.

Цінною в антропологічному контексті є думка С. Д. Максименка про важливе значення врахування історичного підходу в розвитку психології щодо вирішення наукових проблем дослідження. Автор зазначає: «Адже історія понять та історія їх руху в реальному історичному процесі предметно-практичної діяльності не є лінійний хронологічний процес їх визрівання. Розкриття всіх складових «активного впливу» історії становлення й розвитку психологічних абстракцій на основі принципу історизму як одного із важливих принципів діалектики дозволяє перетворити їх з речей «в собі» в наповнений конкретний зміст із своїм історичним контекстом» [5, с. 4].

Дослідження самості (self) мають для психологічної антропології важливе значення. Психологічна антропологія не може набрати закінченого вигляду поки не сформулює вчення про особистість. Саме на своєрідному уявленні про особистість будується психолого-антропологічна концепція підтримки стабільності традиційного суспільства і можливості для нього швидкої і спонтанної модифікації.

Дослідження емоцій є важливою частиною сучасної психологічної антропології. Її висновки, перш за все ті, які стосуються зв'язку емоції з когнітивними і емоційними аспектами культурної схеми і культурного сценарію мають бути засвоєні антропологією.

Психоаналітична антропологія важлива для психологічної антропології, оскільки остання сама використовує ряд психоаналітичних концепцій, таких як несвідоме і захисні механізми, а насамперед психоаналітичну концепцію «Я», що включає як свідомість, так і несвідоме. Сучасний підхід психоаналітичної антропології, заснованої на вивченні проявів і боротьби культурно-символічних форм «Я-концепції», безумовно цікавий і корисний для формування теоретичних підстав психологічної антропології, тим паче, що він легко сумісний з когнітивним і символічним підходами в антропології, і без нього важко пояснити функціонування культурних схем і сценаріїв.

У теорії культурного пізнання Бредда Шоура розглядається синтез когнітивної, символічної, психологічної антропології і культурної психології. У цьому підході сполучені всі новітні концепції різних областей пізнання. Він показує, що такий синтез не є внутрішньо суперечливим і може бути відправною точкою подальшого розвитку антропології.

Висновки. Формування особистості працівників ОВС у вищих навчальних закладах МВС України повинно здійснюватися на основі антропологічної парадигми. Сутність антропологічної парадигми у ВНЗ МВС України полягає у світоглядній, гносеологічній, теоретичній і практичній орієнтації на особистості майбутніх працівників ОВС, як головної мети та цінності.

Перспективним напрямком подальшого дослідження є визначення шляхів, форм та методів формування особистості працівників ОВС, які навчаються у ВНЗ МВС України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аносов И. П. Человек в антропологическом измерении / И. П. Аносов, Д. И. Дубровский, С. В. Кулешов // Под ред. В. И. Жукова и Ю. П. Свириденко. – М.: Скрипторий, 2002. – 400 с.
2. Гончаренко С. У. Українській педагогічний словник / С. У. Гончаренко – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
3. Днепров Э. Д. Ушинский и современность / Э. Д. Днепров. – М.: Издат. дом ГУ ВШЭ, 2007. – 232 с.
4. Лесгафт П. Ф. Избранные педагогические сочинения / П. Ф. Лесгафт. – М.: Педагогика, 1988. – 400 с.
5. Максименко С. Д. Психологія в соціальній та педагогічній практиці: методологія, методи, програми, процедури: [навч. посібн. для вищ. шк.] / С. Д. Максименко. – К.: Наукова думка, 1998. – 216 с.
6. Никитюк Б. А. Педагогическая антропология: [учеб. пособ. для студ. пед. завед.] / Б. А. Никитюк. – М.: Издат. центр «Академия», 2001. – 208 с.
7. Слободчиков В. И. Основы психологической антропологии. Психология человека: Введение в психологию субъективности: [учеб. пособ. для вузов] / В. И. Слободчиков, Е. И. Исаев. – М.: Школа-Пресс, 1995. – 384 с.

А. И. Черкашин

ФОРМИРОВАНИЕ ЛИЧНОСТИ СОТРУДНИКОВ ОВД В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ МВД УКРАИНЫ В КОНТЕКСТЕ АНТРОПОЛОГИЧЕСКОЙ ПАРАДИГМЫ: ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

Статья посвящена формированию личности сотрудников ОВД в высших учебных заведениях МВД Украины в контексте антропологической парадигмы. Сущность антропологической парадигмы в высших учебных заведениях МВД Украины состоит в мировоззренческой, гносеологической, теоретической и практической ориентации на личности будущих сотрудников ОВД, как главной цели и ценности.

Ключевые слова: личность, работники органов внутренних дел, антропологическая парадигма, высшие учебные заведения, Министерство внутренних дел.

A. I. Cherkashyn

FORMATION OF POLICE OFFICERS' PERSONALITY IN UKRAINIAN HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS OF MIA IN THE CONTEXT OF ANTHROPOLOGICAL PARADIGM: THEORETICAL ASPECTS

The article deals with the formation of police officers' personality in higher educational establishments of MIA of Ukraine in the context of anthropological paradigm. This formation should be conducted on the basis of anthropological paradigm for many reasons. Investigation of emotions is an important part of modern psychological anthropology. Its conclusions about relations between emotions and cognitive aspects of cultural scheme and cultural script have to be learnt by anthropology. The essence of the anthropological paradigm in higher educational establishments of MIA of Ukraine is philosophical, epistemological, theoretical and practical orientation on personalities of future police officers as the main purpose and value.

Keywords: personality, police officers, anthropological paradigm, higher education institutions, the Ministry of the interior affairs

Подано до редакції 17.05.2013